
Agnieszka Romanko

**SYSTEM PAŃSTW ŚWIECKICH
NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH PAŃSTW
EUROPEJSKICH¹**

Współczesne państwa europejskie w określaniu wzajemnych stosunków między Kościołem a państwem charakteryzują się dwoma głównymi systemami relacji, tj. państwo wyznaniowe, które zakłada istnienie jednej religii oficjalnej (w wersji tradycyjnej i zmodernizowanej) oraz państwo świeckie charakteryzujące się rozdziałem Kościoła od państwa i państwa od Kościoła. Przedmiotem artykułu będzie analiza systemu państw świeckich, a w szczególności próba odpowiedzi na pytania: Czy system państwa świeckiego zawsze oznacza radykalny rozdział Kościoła od państwa? Czy system państwa świeckiego może zakładać współpracę społeczności religijnej i politycznej?

1. Pojęcie państwa świeckiego

Państwa świeckie zakładają system relacji między Kościołem a państwem oparty na separacji utożsamianej powszechnie z zasadą oddzielenia Kościoła od państwa. Przez świeckość państwa należy rozumieć

Dr AGNIESZKA ROMANKO, asystent w Katedrze Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, Polska, e-mail: agnieszka24@kul.pl

¹ Artykuł stanowi rozszerzoną wersję publikacji: A. Romanko, *System państw świeckich na przykładzie wybranych państw europejskich*, [w:] *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. Збірник наукових праць*, red. Міністерство Освіти і Науки України, Міністерство Культури України, Київський Національний Університет Культури і Мистецтв. Випуск 2, Київ: Видавничий Центр Кнукім, 2018, s. 243-252.

atrybut systemu politycznego proklamującego zasadę równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych przy jednoczesnym nieuznawaniu uprzywilejowanej pozycji któregośkolwiek z nich². Współczesne stanowisko Kościoła wobec świeckości państwa zostało określone na Soborze Watykańskim II w konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*³: „Kościół [...] ze względu na swoje zadanie i kompetencje w żaden sposób nie utożsamia się ze wspólnotą polityczną i nie łączy się z żadnym systemem politycznym” (nr 76).

Koncepcja państwa świeckiego powstała na kontynencie Ameryki Północnej w Stanach Zjednoczonych i kontynencie europejskim we Francji. W doktrynie wypracowano różne modele separacji, tj. czystą w wersji amerykańskiej, wrogą w wersji francuskiej i sowieckiej oraz skoordynowaną (przyjazną) w wersji niemieckiej. Separacja w wersji amerykańskiej, francuskiej i niemieckiej związana była z ustrojem demokratycznym, natomiast separacja w wersji sowieckiej z ustrojem totalitarnym⁴. W systemie państwa świeckiego wyróżnia się dwa elementy: 1) pozytywny, który zakłada równouprawnienie wszystkich Kościołów w granicach danego państwa, zaś państwo świeckie ma tworzyć i utrzymywać sprawiedliwy porządek społeczny, gwarantować wolność i niezależność, a także popierać i ułatwiać rozwój wartości religijnych; 2) negatywny, wykluczający uznanie religii oficjalnej i Kościoła państwowego, zgodnie z którym państwo świeckie nie może narzucać ja-

² M. Sitarz, *Świeckość państwa*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*. T. 19, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2013, kol. 366.

³ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst polski [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań: Pallottinum, 2002, s. 526-606.

⁴ A. Mezglewski, *Systemy relacji państwo-kościół w ujęciu historycznym*, [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2006, s. 16-21.

kiejkolwiek ideologii, a także usuwać elementów wiary w życiu społecznym⁵.

Papież Benedykt XVI dnia 9 grudnia 2006 r. w przemówieniu do uczestników 56. kongresu Unii Włoskich Prawników Katolickich nt. „Sekularyzacji świeckich” zwrócił uwagę, że „zdrowa świeckość” nie oznacza rozdziału Kościoła od państwa, zgodnie z którym zabrania się umieszczania symboli religijnych w miejscach publicznych, ponieważ jest to areligijna wizja życia, myśli i moralności. Mówił: „Żyjemy w okresie historycznym wzbudzającym entuzjazm postępami ludzkości w wielu dziedzinach prawa, kultury, komunikacji, nauki i techniki. Równocześnie jednak niektórzy usiłują wykluczyć Boga z każdej sfery życia, przedstawiając Go jako antagonistę człowieka. Do nas chrześcijan należy ukazywać, że Bóg – przeciwnie – jest miłością; że pragnie dobra i szczęścia wszystkich ludzi. Naszym zadaniem jest dać ludziom zrozumieć, że prawo moralne, które dał nam Bóg i które objawia się nam w głosie sumienia, nie jest po to, by nam ciążyć. Ma nas ono uwolnić od zła i uczynić szczęśliwymi. Chodzi o to, by ukazywać, że bez Boga człowiek jest zgubiony. Wykluczanie religii z życia społecznego, a zwłaszcza spychanie na margines chrześcijaństwa, podważa same podstawy ludzkiej społeczności. Wcześniej bowiem niż do porządku społecznego i politycznego, należą one do porządku moralnego”⁶.

Odejście od modelu państwa wyznaniowego na rzecz społeczności pluralistycznej postulował Sobór Watykański II. W Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* Ojcowie soborowi stwierdzili: „Jest sprawą wielkiej wagi, zwłaszcza tam, gdzie chodzi o społeczeństwo pluralistyczne, aby następowała prawidłowa ocena relacji pomiędzy wspólnotą polityczną a Kościołem i aby doko-

⁵ M. Sitarz, *Świeckość państwa*, kol. 366; J. Krukowski, *Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2013, s. 47.

⁶ *Benedykt XVI: Świeckość nie oznacza wykluczania religii z życia*, [w:] <http://papiez.wiara.pl/doc/374125.Be> [dostęp: 3.03.2018].

nywane było jasne rozróżnienie pomiędzy tym, co chrześcijanie, czy to indywidualnie, czy stowarzyszeni, kierując się chrześcijańskim sumieniem, czynią we własnym imieniu jako obywatele, a tym, co czynią w imieniu Kościoła wraz ze swoimi pasterzami” (nr 76). Ojcowie Soboru określili zasady wzajemnych relacji między Kościołem a państwem, które mają źródło w uznaniu i poszanowaniu przez Kościół pluralizmu światopoglądowego i religijnego współczesnych społeczeństw. Dlatego też konieczne jest ich budowanie na podstawie następujących zasad: wolności religijnej, autonomii i niezależności państwa i Kościoła, każdego w swoim porządku oraz współdziałania między Kościołem a państwem w budowaniu dobra wspólnego⁷.

Aktualnie nie ma jednego uniwersalnego modelu państwa świeckiego. Różnice w formułowaniu systemów relacji między Kościołem a państwem wynikają przede wszystkim z przyjętej nomenklatury, czy stopnia uszczegółowienia opisu poszczególnych modeli⁸.

2. Modele państwa świeckiego

Wśród państw świeckich wyróżnia się dwa ich zasadnicze modele: 1) model radykalnego rozdziału Kościoła od państwa oraz 2) model umiarkowany oparty na autonomii i współpracy wspólnoty państwowej i religijnej.

2.1. Model radykalny państwa świeckiego

System relacji Kościół – państwo w państwie świeckim o modelu radykalnym charakteryzuje się separacją wrogą wobec Kościołów i związków wyznaniowych oraz religii.

⁷ Szerzej zob. M. Sitarz, *Zasady relacji Kościół-państwo w nauczaniu Soboru Watykańskiego II*, [w:] *Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Krukowskiemu z okazji 50-lecia pracy naukowej*, red. M. Sitarz, P. Stanisławski, H. Stawniak, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2014, s. 239-249.

⁸ H. Kaczmarek, *Czechy. Kościół i państwo*, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2016, s. 26.

Klasyycznym modelem europejskim rozdziału Kościoła od państwa jest model państwa świeckiego wypracowany we Francji i wpisany do ustawy *o rozdziale Kościołów od państwa* z 9 grudnia 1905 r.⁹ Wprowadzono na nowo proklamowaną podczas Rewolucji Francuskiej zasadę wolności sumienia i wyznania, rozumianą jako prywatyzację religii: „Republika zapewnia wolność sumienia. Gwarantuje swobodne wykonywanie praktyk religijnych” (art. 1). Państwo nie uznawało ani nie finansowało żadnej religii (art. 2). Konstytucja Republiki Francuskiej z dnia 4 października 1958 r.¹⁰ stanowi, że Francja jest republiką laicką i zapewnia wszystkim obywatelom równość wobec prawa, bez względu na pochodzenie, rasę lub religię (art. 1). We Francji podstawowym źródłem przychodów dla kościołów są prywatne fundusze, pochodzące najczęściej z datków wiernych. Duszpasterze w wojsku, zakładach karnych i szpitalach oraz „nauczyciele kościelni” w szkołach prywatnych – w sytuacji, w której szkoła zawarła odpowiednie porozumienie z państwem – są opłacani z budżetu państwa. Ze względu na radykalny rozdział Kościoła od państwa, świeckie są także szkoły publiczne, w których nie ma lekcji religii¹¹. We Francji, obok systemu rozdziału Kościoła od państwa w wersji separacji wrogiej, w niektórych departamentach występuje także system państwa wyznaniowego¹².

Innym przykładem modelu radykalnego państwa świeckiego jest Holandia. Ustrojodawca w Konstytucji Królestwa Niderlandów z dnia 28 marca

⁹ *Ustawa o rozdziale Kościołów od państwa* (9.12.1905); tekst polski [w:] *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, red. M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, P. Wierzbicki, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012, s. 846-860.

¹⁰ *Konstytucja Republiki Francuskiej z dnia 4 października 1958 r.*; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Francja_pol_010711.pdf [dostęp: 17.11.2017].

¹¹ *Relacje Państwo-Kościół we Francji*, [w:] <http://www.isp.org.pl/relacje-panstwo---kosciol-we-francji,923.html> [dostęp: 3.03.2018].

¹² Szerzej zob. U. Wasilewicz, *Systemy relacji między Kościołem katolickim i Francją. Studium historyczno-prawne*, Lublin: Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2017.

1814 r.¹³ stanowi, że każdy ma prawo do swobodnego wyznawania swoich przekonań religijnych i światopoglądowych, zarówno indywidualnie, jak i wspólnie z innymi (art. 6 ust. 1). W Holandii istnieje szkolnictwo publiczne, w którym nie jest nauczana religia oraz szkolnictwo prywatne, które zgodnie z Konstytucją może być ukierunkowane „religijnie lub światopoglądowo” (art. 23 ust. 5). System rozdziału Kościoła od państwa wyprowadza się z gwarancji wolności religijnej oraz z zasady neutralności państwa¹⁴.

2.2. Model umiarkowany państwa świeckiego

Model umiarkowany państwa świeckiego – oparty na zasadzie separacji przyjaznej bądź skoordynowanej – zakłada współpracę społeczności religijnej z polityczną w przedmiocie regulacji wzajemnych relacji, określonych w konstytucji danego państwa, a często również w umowie międzynarodowej, jaką jest konkordat. Dlatego też świeckość państwa w modelu umiarkowanym nie jest rozumiana jako antykościelny laicyzm¹⁵. W literaturze państwa umiarkowanie świeckie dzieli się na dwie grupy: 1) demokratyczne państwa świeckie w Europie zachodniej i 2) demokratyczne państwa świeckie w Europie środkowej i wschodniej, które przeszły transformacje z totalitaryzmu marksistowskiego do demokracji¹⁶.

¹³ *Konstytucja Królestwa Niderlandów z dnia 28 marca 1814 r.*; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Holandia_pol_010711.pdf [dostęp: 17.11.2017].

¹⁴ M. Gołda-Sobczak, *Systemy relacji między państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 1 (2008), s. 81.

¹⁵ S. Sowiński, *Modele stosunków państwo – Kościół w Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie” 3 (2008), s. 43-44.

¹⁶ J. Krukowski, *Konstytucyjne modele stosunków między państwem a Kościołem w Europie*. Referat wygłoszony 26 lutego 2004 r. na posiedzeniu Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie, [w:] http://www.pan-ol.lublin.pl/biul_9/art_907.htm [dostęp: 8.11.2017].

Wśród państw świeckich w wersji umiarkowanej należy wskazać m.in.: Niemcy, Włochy, Hiszpanię, Słowację, Litwę i Polskę.

Model umiarkowanego państwa świeckiego powstał w Niemczech. Po II wojnie światowej Republika Federalna Niemiec nawiązała do tradycji demokratyczno-liberalnej Republiki Weimarskiej. Ustrojodawca w art. 140 Ustawy Zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec z 23 maja 1949 r.¹⁷ stwierdził: „Postanowienia art. 136, 137, 138, 139 i 141 niemieckiej konstytucji z 11 sierpnia 1919 r. stanowią część składową niniejszej Ustawy Zasadniczej”. Dlatego też pozostały w mocy dotychczasowe postanowienia Konstytucji Weimarskiej z 19 sierpnia 1919 r.¹⁸ w zakresie wypracowanego modelu umiarkowanego państwa świeckiego. Zgodnie z art. 137 ust. 1 Konstytucji Weimarskiej „Kościół państwowy nie istnieje”. Zabroniona została kontynuacja lub wprowadzanie oficjalnego Kościoła ewangelickiego. Ustrojodawca stanowi o wspólnotach religijnych jako korporacjach prawa publicznego: „Wspólnoty religijne pozostają korporacjami prawa publicznego, o ile były nimi dotychczas. Innym wspólnotom religijnym należy przyznać na ich wniosek te same prawa, jeśli ich ustrój i liczba członków dają gwarancję trwałości. Jeśli kilka tego rodzaju publiczno-prawnych wspólnot religijnych połączy się w jeden związek, to i ten związek jest również korporacją publiczno-prawną” (art. 137 § 5). Zasada ta dotyczy nie tylko jednego z Kościołów, ale wszystkich Kościołów i wspólnot światopoglądowych, znajdujących się na terytorium Niemiec, odznaczających się odpowiednim stopniem stałości. Wszystkim obywatelom zostało zagwarantowane prawo do wolności religijnej w wymiarze indywidualnym: „Prawa i obowiązki cywilne i obywatelskie nie są przez korzystanie z wolności religijnej ani uwarunkowane, ani ograniczone. Korzystanie z praw cywilnych i obywatelskich, jak również dostęp do urzędów publicznych są

¹⁷ *Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec* (23.05.1949) [fragment]; tekst polski [w:] *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, s. 863.

¹⁸ *Konstytucja Weimarska* (19.08.1919) [fragment]; tekst polski [w:] *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, s. 861-862.

niezależne od wyznania religijnego. Nikt nie jest zobowiązany do ujawniania swych przekonań religijnych [...]. Nikogo nie wolno zmuszać do czynności lub uroczystości kościelnej albo do udziału w praktykach religijnych lub do składania przysięgi w religijnej formie” (art. 136). Uznano osobowość publicznoprawną Kościołów, przy jednoczesnym poszanowaniu ich autonomii i niezależności od państwa w kierowaniu swymi sprawami (art. 137 § 3 i 4). Ponadto, ustrojodawca w art. 4 Ustawy Zasadniczej stwierdził, że wolność wyznania, sumienia, przekonań religijnych i światopoglądowych jest nienaruszalna oraz zapewnia się swobodne wykonywanie praktyk religijnych. W zakresie nauczania religii postanowił: „Nauka religii w szkołach publicznych, z wyjątkiem szkół bezwyznaniowych, jest zwykłym przedmiotem nauczania. Nauka religii odbywa się zgodnie z zasadami związków wyznaniowych, co nie narusza państwowego prawa nadzoru. Żaden nauczyciel nie może być wbrew swej woli zmuszony do nauczania religii” (art. 7 ust. 3)¹⁹. System relacji między społecznością państwową a religijną w Niemczech zakłada neutralność państwa wobec przekonań religijnych i światopoglądowych w aspekcie pozytywnym²⁰.

W przedmiocie relacji Kościół – państwo we Włoszech ustrojodawca w Konstytucji Republiki Włoskiej z 27 grudnia 1947 r.²¹ zagwarantował równość wszystkich wyznań religijnych. Wyznania religijne inne niż katolickie mają prawo organizowania się według własnych przepisów, o ile nie są one sprzeczne z włoskim porządkiem prawnym, natomiast ich stosunki z państwem są regulowane w drodze ustawy na pod-

¹⁹ R. Chalupniak, *Niemiecki model nauczania religii katolickiej*, [w:] *Nauczanie religii w katolickiej szkole. Historia. Współczesność. Perspektywy*. „Studia Katechetyczne”. T. 7, red. P. Tomasik, S. Dziekoński, Warszawa: Wydawnictwo UKSW, 2010, s. 80-96.

²⁰ M. Golda-Sobczak, *Systemy relacji między państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi*, s. 92.

²¹ *Konstytucja Republiki Włoskiej z dnia 27 grudnia 1947 r.*; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/Wlochy_pol_010711.pdf [dostęp: 8.11.2017].

stawie porozumień z właściwymi przedstawicielstwami (art. 8). Udział w lekcjach religii jest fakultatywny²². Ponadto, w odniesieniu do relacji między Kościołem katolickim a Republiką Włoską ustrojodawca w art. 7 stanowi: „Państwo i Kościół katolicki są, każde we własnym zakresie, niezależne i suwerenne. Ich stosunki są regulowane przez Pakty Laterańskie. Zmiany Paktów, przyjęte przez obie strony, nie wymagają procedury rewizji konstytucyjnej”²³. Stosunki między Kościołem a Republiką Włoską oparte są na autonomii i współpracy państwa z Kościołem. Na mocy porozumień z 1984 r. między państwem włoskim a Państwem-Miasto Watykan, rewidujących postanowienia Paktów Laterańskich z 1929 r.²³ wprowadzono obecny model finansowania Kościoła katolickiego. Z budżetu państwa pokrywane są koszty funkcjonowania katolickiego ordynariatu polowego, pracy kapelanów w więzieniach, a także duszpasterstwa innych wyznań w tych instytucjach²⁴.

Ustrojodawca w Konstytucji Hiszpanii z dnia 27 grudnia 1978 r.²⁵ zagwarantował wolność religijną w wymiarze indywidualnym i publicznym (art. 16 ust. 1). Postanowił, że żadne wyznanie nie ma charakteru państwowego. Władze publiczne szanują przekonania religijne społeczeństwa hiszpańskiego, a w konsekwencji utrzymują stosunki współpracy z Kościołem katolickim i pozostałymi związkami wyznaniowymi (art. 16 ust. 3). Ponadto, „Władze publiczne zapewniają rodzicom prawo, aby ich dzieci otrzymały wychowanie religijne i moralne, zgodnie z ich własnymi przekonaniem” (art. 27 ust. 3).

²² K. Misiaszek, *Włoski model nauczania religii katolickiej*, [w:] *Nauczanie religii w katolickiej szkole*, s. 70-74.

²³ *Inter Sanctam Sedem et Italiae Regnum Conventiones Trattato fra la Santa Sede e l'Italia* (11.02.1929), AAS 21 (1929), s. 209-221.

²⁴ *Relacje Państwo – Kościół we Włoszech*, [w:] <http://www.isp.org.pl/relacje-panstwo--kosciol-we-wloszech,926.html> [dostęp: 3.03.2018].

²⁵ *Konstytucja Hiszpanii z dnia 27 grudnia 1978 r.*; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/10/Hiszpania_pol_300612.pdf [dostęp: 17.11.2017].

Republika Słowacka, zgodnie z Konstytucją z 1 września 1992 r.²⁶ jest państwem suwerennym, demokratycznym i prawnym, a także nie jest związana żadną ideologią ani religią (art. 1 ust. 1). Ustrojodawca zagwarantował wolność myśli, sumienia, wyznania religijnego i wiary. Uprawnienie to obejmuje możliwość zmiany wyznania religijnego lub wiary. Każdy ma prawo do swobodnego wyznawania swojej religii lub wiary, indywidualnie bądź wspólnie z innymi, prywatnie lub publicznie, jak też ma prawo do niewyznawania żadnej religii (art. 24).

Wolność myśli, religii i sumienia została również zagwarantowana w Konstytucji Republiki Litewskiej przyjętej w referendum przeprowadzonym 25 października 1992 r.²⁷ Każdy człowiek ma prawo do swobodnego wyboru religii lub wiary i wyznawania ich indywidualnie lub wspólnie z innymi, zarówno prywatnie, jak i publicznie. Nikt nie może zmuszać ani być zmuszany do wybierania lub wyznawania jakiejkolwiek religii lub wiary, natomiast wolność człowieka do wyznawania i szerzenia religii lub wiary nie może być ograniczona inaczej niż w drodze ustawy i tylko gdy jest to konieczne dla zagwarantowania bezpieczeństwa i porządku publicznego, zdrowia i moralności, a także podstawowych praw i wolności innych osób. Ponadto ustrojodawca zagwarantował rodzicom i opiekunom prawo do wychowania swoich dzieci i podopiecznych zgodnie z własnymi przekonaniem religijnymi i etycznymi (art. 25).

Model umiarkowanego państwa świeckiego został przyjęty także w demokratycznych państwach świeckich w Europie Środkowo Wschodniej, w tym również w Polsce, które przeszły transformację z totalitaryzmu

²⁶ *Konstytucja Republiki Słowackiej z dnia 1 września 1992 r.*; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/Slowacja_pol_010711.pdf [dostęp: 17.11.2017].

²⁷ *Konstytucja Republiki Litewskiej przyjęta przez obywateli Republiki Litewskiej w referendum przeprowadzonym w dniu 25 października 1992 r.*; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/01/Litwa_pol_010711.pdf [dostęp: 17.11.2017].

marksistowskiego do demokracji. Transformacje ustrojowe pociągnęły za sobą zmianę modelu relacji Kościół – państwo, a w konsekwencji gwarancje wolności sumienia i religii w wymiarze indywidualnym i instytucjonalnym. Państwa te proklamują świeckość państwa, a także zakaz uznawania jakiegokolwiek religii oficjalnej lub Kościoła państwowego. W Polsce, po transformacjach ustrojowych zainicjowanych w 1989 r. (tzw. „pakiet ustaw majowych”: *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*²⁸; *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*²⁹; *o ubezpieczeniu społecznym duchownych*³⁰), a także podpisaniem w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską³¹, podstawowe zasady relacji między państwem a Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi zostały wpisane do art. 25 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.³²: 1) zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych; 2) zasada bezstronności władz publicznych wobec przekonań religijnych z zapewnieniem swobody wyrażania ich w życiu publicznym; 3) zasada poszanowania autonomii i wzajemnej niezależności państwa i Kościoła oraz współdziałania między nimi; 4) zasada regulacji stosunku państwa do Kościoła w formie umowy międzynarodowej ze Stolicą Apostolską (Kościół katolicki) i ustawy, na podstawie porozumienia wynegocjowanego przez rząd z przedstawicielami tych kościołów, tj. innymi związkami wyznaniowymi, które nie

²⁸ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*, Dz. U. z 2017 r., poz. 1153.

²⁹ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. z 2018 r., poz. 380.

³⁰ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o ubezpieczeniu społecznym duchownych*, Dz. U. Nr 29, poz. 156.

³¹ *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.*, Dz. U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318.

³² *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

mają podmiotowości publiczno-prawnej w stosunkach międzynarodowych.

Wnioski

Reasumując powyższą analizę, należy stwierdzić, że:

1) Państwo świeckie gwarantuje równouprawnienie wszystkich kościołów i związków wyznaniowych w swoich granicach, a także nie może narzucać jakiegokolwiek religii, jako religii oficjalnej. Tzw. „zdrowa świeckość” wyklucza rozdział Kościoła od państwa w aspekcie wrogim do społeczności kościelnej.

2) System państwa świeckiego występuje w dwóch wersjach: radykalnego rozdziału Kościoła od państwa (np. Francja) oraz autonomii i współpracy (np. Włochy, Polska).

3) Model radykalny państwa świeckiego charakteryzuje się separacją wrogą wobec Kościołów i związków wyznaniowych oraz religii. Model umiarkowany państwa świeckiego zakłada współpracę społeczności religijnej z polityczną, natomiast przedmiot i zakres tej współpracy jest określony w konstytucji danego państwa, a często również w umowie międzynarodowej.

Bibliografia

Źródła prawa

Inter Sanctam Sedem et Italiae Regnum Conventiones Trattato fra la Santa Sede e l'Italia (11.02.1929), AAS 21 (1929), s. 209-221.

Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz. U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318.

Konstytucja Hiszpanii z dnia 27 grudnia 1978 r.; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wpcontent/uploads/2015/10/Hiszpania_pol_300612.pdf [dostęp: 17.11.2017].

Konstytucja Królestwa Niderlandów z dnia 28 marca 1814 r.; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Holandia_pol_010711.pdf [dostęp: 17.11.2017].

- Konstytucja Republiki Francuskiej z dnia 4 października 1958 r.*; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Francja_pol_010711.pdf [dostęp: 17.11.2017].
- Konstytucja Republiki Litewskiej przyjęta przez obywateli Republiki Litewskiej w referendum przeprowadzonym w dniu 25 października 1992 r.*; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/01/Litwa_pol_010711.pdf [dostęp: 17.11.2017].
- Konstytucja Republiki Słowackiej z dnia 1 września 1992 r.*; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/Slowacja_pol_010711.pdf [dostęp: 17.11.2017].
- Konstytucja Republiki Włoskiej z dnia 27 grudnia 1947 r.*; tekst polski [w:] http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/Wlochy_pol_010711.pdf [dostęp: 8.11.2017].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Konstytucja Weimarska* (19.08.1919) [fragment]; tekst polski [w:] *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, red. M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, P. Wierzbicki, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012, s. 861-862.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis *Gaudium et spes* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst polski [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań: Pallottinum, 2002, s. 526-606.
- Ustawa o rozdzieleniu Kościołów od państwa* (9.12.1905); tekst polski [w:] *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, red. M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, P. Wierzbicki, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012, s. 846-860.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*, Dz. U. z 2017 r., poz. 1153.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. z 2018 r., poz. 380.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o ubezpieczeniu społecznym duchownych*, Dz. U. Nr 29, poz. 156.
- Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec* (23.05.1949) [fragment]; tekst polski [w:] *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, red. M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, P. Wierzbicki, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012, s. 863.

Literatura

- Benedykt XVI: *Świeckość nie oznacza wykluczania religii z życia*, [w:] <http://papiez.wiara.pl/doc/374125.Be> [dostęp: 3.03.2018].
- Chalupniak, Radosław. 2010. „Niemiecki model nauczania religii katolickiej.” W *Nauczanie religii w katolickiej szkole. Historia. Współczesność. Perspektywy*. „Studia Katechetyczne”. T. 7, red. Piotr Tomasik, i Stanisław Dziekoński, 80-96. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Golda-Sobczak, Maria. 2008. „Systemy relacji między państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi.” *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne* 1:61-110.
- Kaczmarek, Hieronim. 2016. *Czechy. Kościół i państwo*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Krukowski, Józef. 2004. „Konstytucyjne modele stosunków między państwem a Kościołem w Europie.” Referat wygłoszony 26 lutego 2004 r. na posiedzeniu Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie, [w:] http://www.pan-ol.lublin.pl/biul_9/art_907.htm [dostęp: 8.11.2017].
- Krukowski, Józef. 2013. *Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Mezglewski, Artur. 2006. „Systemy relacji państwo-kościół w ujęciu historycznym.” W Artur Mezglewski, Henryk Misztal, i Piotr Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, 11-21. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Misiaszek, Kazimierz. 2010. „Włoski model nauczania religii katolickiej.” W *Nauczanie religii w katolickiej szkole. Historia. Współczesność. Perspektywy*. „Studia Katechetyczne”. T. 7, red. Piotr Tomasik, i Stanisław Dziekoński, 58-79. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Relacje Państwo – Kościół we Francji*, [w:] <http://www.isp.org.pl/relacje-panstwo---kosciol-we-francji,923.html> [dostęp: 3.03.2018].
- Relacje Państwo – Kościół we Włoszech*, [w:] <http://www.isp.org.pl/relacje-panstwo---kosciol-we-wloszech,926.html> [dostęp: 3.03.2018].
- Romanko, Agnieszka. 2018. „System państw świeckich na przykładzie wybranych państw europejskich.” W *Miżnarodni widnosini: teoretiko-practiczni aspekti. Zbirnik naukowych prac*, red. Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy, Ministerstwo Kultury Ukrainy, Kniwskij Nacionalnij Uniwersitet Kulturi i Mistectw. Wipuck 2, 243-252. Kniw: Widawniczij Centr Knikim.
- Sitarz, Mirosław. 2013. „Świeckość państwa.” W *Encyklopedia Katolicka*. T. 19, 366-367. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sitarz, Mirosław. 2014. „Zasady relacji Kościół-państwo w nauczaniu Soboru Watykańskiego II.” W *Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi*

- Krukowskiemu z okazji 50-lecia pracy naukowej*, red. Mirosław Sitarz, Piotr Stanisław, i Henryk Stawniak, 239-249. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sowiński, Sławomir. 2008. „Modele stosunków państwo – Kościół w Unii Europejskiej.” *Studia Europejskie* 3:39-52.
- Wasilewicz, Urszula. 2017. *Systemy relacji między Kościołem katolickim i Francją. Studium historyczno-prawne*. Lublin: Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

System państw świeckich na przykładzie wybranych państw europejskich

Streszczenie

Współcześnie, obok państw wyznaniowych zakładających istnienie jednej religii oficjalnej, występują państwa świeckie charakteryzujące się rozdziałem Kościoła od państwa i państwa od Kościoła. Państwa świeckie zakładają system relacji między Kościołem a państwem oparty na separacji utożsamianej powszechnie z zasadą oddzielenia Kościoła od państwa.

Słowa kluczowe: państwo, Kościół, system relacji Kościół-państwo, zasada oddzielenia Kościoła od państwa

System of Secular States on the Basis of the Selected European States

Summary

At present, besides confessional states, which assume the existence of one official religion, there are secular states which are characterised by their separation of the Church from the state and the state from the Church. Secular states utilise a system of Church – state relations relying on separation commonly identified with the principle of separation of the Church from the state.

Key words: Church, state, system of Church-state relations, principle of separation of the Church from the state

Information about Author: AGNIESZKA ROMANKO, Ph.D., assistant in the Department of Public and Constitutional Church Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration, John Paul II Catholic University of Lublin, Al. Raclawickie 14, 20-50 Lublin, Poland, e-mail: agnieszka24@kul.pl